

УДК 378.147.091.3:811.111

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Наталія БОЖКО (Кропивницький, Україна)

e-mail: natbozhko75@gmail.com

БОЖКО Наталія. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Стаття присвячена вивченню особливостей підготовки майбутніх вчителів іноземної мови – безпосередніх організаторів розумової діяльності на уроці – до формування ефективної розумової діяльності учня. У статті також йдеться про систематичне спостереження вчителя на заняттях з іноземної мови. Такі поняття як професійно-педагогічна підготовка, моральні погляди, професійне самовиховання, спостереження, контроль результатів роботи учнів на уроках детально описуються та аналізуються. У статті розглядаються шляхи, які ведуть до досягнення успіху в навчанні та професійного підходу до викладання іноземної мови.

Ключові слова: мотиваційний компонент, професійна діяльність, знання, уміння, навички, самокритичність, розумова діяльність, моральні погляди, готовність до дії, професійне самовиховання.

BOZHKO Natalia. THE PECULIARITIES OF THE PREPARATION OF A WOULD-BE FOREIGN LANGUAGE TEACHER FOR THE ORGANIZATION OF THE PUPILS' THINKING ACTIVITY

The article is devoted to the study of the peculiarities of the preparation of future foreign language teachers – the direct organizers of mental activity in the classroom – for the formation of an effective mental activity of the student. The article also deals with the systematic observation of a teacher at the classes of a foreign language. Such concepts as professional and pedagogical preparation, moral views, professional self-education, observation, pedagogical activity, professional preparation and control of pupils' performance at the lessons are described and analyzed in details here. The article examines the ways which lead to success in learning and professional approaches to teaching a foreign language. It proves that readiness for a particular professional activity depends on the formation of the psychological structure of activity and psychological characteristics of the subjects of work, professional status. The article reviews the structure of the teacher's competence model, stages of formation of scientific and methodological competence of future teachers, as well as the analysis of self-formation of scientific and methodological skills with students of pedagogical universities. Intellectual activity is a process that, through understanding the problem situation, leads to adequate appropriate actions. The stronger the essential features of the problem situation determine the corresponding action, the more intellectual it is. After a complete understanding of the problem situation, the thinking process is included, with its penetration into the conflict conditions of the problem situation. This penetration is the first and main stage of mental activity. Penetration into the problem situation ends with the taking a functional decision. It contains the essential features of the approach to the task, that is, the functional aspect of the final decision. Intellect itself serves as the most necessary and effective weapon in the interaction of the subject with the surrounding world. The explanation of intellect leads to putting the highest operations of mental activity in connection with all the development, while considering the development itself as an evolution, which is directed by the internal necessity to some balance. Among the most important, general theoretical problems of mental activity is primarily the problem of the correlation of internal, mental and external, practical human activity.

Key words: motivational component, professional activity, knowledge, skills, self-criticism, mental activity, moral views, readiness for action, professional self-education.

Дана стаття присвячена вивченню особливостей підготовки майбутніх вчителів іноземної мови – безпосередніх організаторів розумової діяльності на уроці – до формування ефективної розумової діяльності учня.

Під професійною підготовленістю людини розуміють її якості, які визначаються сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок, обумовлюють її здатність виконувати певну діяльність з тією чи іншою якістю.

Компоненти готовності до педагогічної діяльності називає Г.В. Троцько: мотиваційний, морально-орієнтаційний, змістовно-операційний, емоційно-вольовий, оцінний, психофізіологічний.

Як визначає О.М. Леонтьєв, в загальному розумінні готовність – це короткочасний стан, який виникає за певних умов на основі набутого досвіду, стосується лише якогось одного з етапів діяльності, а не діяльності в цілому, оскільки вона складається з окремих дій [7, с. 19].

Важливим внеском в методологію вивчення та теорію розумової діяльності стало виділення зв'язків та структурної подібності зовнішньої, практичної, внутрішньої, розумової діяльності людини. Саме відкриття розумової діяльності в вигляді зовнішніх дій розруйнувало уявлення про розумову діяльність як тільки внутрішній процес, який має словесно-логічну природу, і дозволило припустити співіснування різних форм високо розвиненого мислення, які тісно пов'язані між собою та переходять одна від другої.

Велика різниця між простими розумовими процесами, які полягають у виклику одного конкретного образу минулого досвіду за допомогою іншого, та мисленням виявляється у наступному: емпіричні розумові процеси тільки репродуктивні, мислення – продуктивне. Мислитель, зіштовхнувшись з конкретними даними, яких він раніше не бачив і про які він

нічого не чув, через деякий час, якщо здатність мислення у нього дійсно велика, зможе із цих даних зробити такі висновки, які повністю нівелюють його некомпетентність. Розумова діяльність рятує людину за непередбачуваного збігу обставин, коли вся наша “асоціативна мудрість “та наше “виховання”, виявляються безсилями.” [2, с. 34].

На думку німецького філософа і психолога О. Кюльпе [6, с. 65], „Думки є не лише чистими знаками для відчуттів, вони повністю самостійні створіння, які володіють самостійними цінностями, про думки можна говорити з тією ж визначеністю, що й про враження, їх можна навіть вважати більш позитивними, помітними та незалежними. Але їх не можна розглядати як наглядні предмети”. Згідно У. Джеймса, специфічною властивістю мислення, яка відрізняє його від “чистої уяви та послідовності асоціацій” є виділення суттєвої сторони в даному факті, тобто виділення із деякого цілого тієї часткової ознаки, яка має корисні властивості для вирішення завдання [3, с. 24].

У проблемній ситуації завжди чогось не вистачає, інакше вона була б не проблемною, а простою ситуацією, і це “кільце”, якого не вистачає, повинно бути знайденим за допомогою розумового процесу.

Розумова діяльність – це процес, який через розуміння проблемної ситуації приводить до адекватних відповідних дій. Наскільки сильніше суттєві риси проблемної ситуації визначають відповідну дію, тим більш інтелектуальним воно являється. Після повного розуміння проблемної ситуації включається процес мислення, з його проникненням у конфліктні умови проблемної ситуації. Це проникнення є першою і основною стадією розумової діяльності. Проникнення в проблемну ситуацію закінчується прийняттям функціонального рішення. У ньому наявні суттєві риси підходу до завдання, тобто функціональний аспект кінцевого рішення.

Друга та остання стадія – це процес реалізації функціонального рішення, вибір того, що дійсно потрібно для рішення.

Розвиток досліджень розумової діяльності значною мірою зреалізувався у роботах Жана Піаже – (Piaget) – швейцарського психолога, спеціаліст в області психології інтелекту, засновника міжнародного центру генетичної епістемології в Парижі, директора психологічної секції Інституту педагогічних наук Женевського університету.

У першому циклі робіт Ж. Піаже, виходячи із уявлення про походження думки дитини, вважає, що ключем до її розуміння є аналіз дитячого мовлення, яке відображає логіку дій. При цьому в якості провідного фактора розумового розвитку дитини розглядаються процеси її соціалізації. У 1925 – 1928рр. центр вивчення дитячої думки переміщується на аналіз самих дій, основними для Ж. Піаже стають дослідження систем операцій інтелекту. На базі цих досліджень ним була запропонована операційна теорія інтелекту. Операція – це внутрішня дія, продукт інтеріоризації зовнішньої предметної дії, яка скоординована з іншими діями в єдину систему, основною характеристикою якої є “зворотність”.

Ж. Піаже створив наукову психологічну школу експериментальних досліджень розвитку дитячої розумової діяльності. Основні результати його дослідження викладені в роботі “Природа інтелекту”.

Дослідник розглядає подвійну природу інтелекту: одночасно логічну та біологічну. Вбачаючи своїм завданням показати єдність цих двох, на перший погляд не суміжних одна з одною характеристик розумової діяльності. На думку Ж. Піаже, індивід діє лише в тому випадку, якщо він відчуває потребу в дії, тобто якщо за короткий час виникло порушення рівноваги між середовищем та організмом, і тоді дія спрямована на те, щоб знову встановити рівновагу. Таким чином поведінка є особливим випадком обміну між зовнішнім світом та суб'єктом [10, с. 15].

Саме інтелект служить найбільш необхідною і ефективною зброєю у взаємодії суб'єкта з оточуючим світом. Пояснення інтелекту зводиться до того, щоб поставити найвищі операції розумової діяльності в зв'язок з усім розвитком, розглядаючи при цьому сам розвиток як еволюцію, яка направляє внутрішньою необхідністю до рівноваги.

Новий аспект у дослідженні розумової діяльності внесли завдання, які виникли в зв'язку з ускладненням техніки виробництва, що вимагало досліджувати розумову діяльність, яка оперує наглядними механічними відношеннями (так званий технічний інтелект). Разом з

цими дослідженнями, найчастіше підпорядкованими цілям професійного відбору, велися також роботи, присвячені вивченню складної розумової діяльності конструкторів, шахістів. Все це значно розширило коло процесів, які належать до числа інтелектуальних, розумових.

До числа найважливіших, загальнотеоретичних проблем розумової діяльності відноситься перш за все проблема співвідношення внутрішньої, розумової та зовнішньої, практичної діяльності людини.

Мовна форма вираження та закріплення результатів зовнішньопредметної пізнавальної діяльності створює умову, дякуючи якій в подальшому окремі частини цієї діяльності можуть виконуватись уже тільки в мовленнєвому, словесному плані. Оскільки мовленнєвий процес здійснює при цьому перш за все пізнавальну функцію, а не функцію спілкування, то його зовнішньозвукова, вимовна сторона все більш редукується; виникає перехід від мовлення вголос до мовлення “про себе”, – до внутрішньої словесної розумової діяльності. Між чуттєвими даними і практичними діями тепер включаються все більш довгі зв’язки внутрішніх процесів розумового співставлення, аналізу. Під час подальшого розвитку ці внутрішні процеси пізнання поступово набувають відносну самостійність та здатність відокремлюватись від зовнішньої, практичної діяльності. При цьому розділення праці приводить до того, що розумова духовна діяльність та практична матеріальна діяльність можуть випадати на долю різних людей.

У дослідженнях Г. Майера – німецького філософа і психолога, – розумова діяльність розглядається з позиції чітких, обмежених у часі дій – розумових актів. Існують елементарні акти судження, які переходять в сприйняття та уявлення пізнавальної фантазії. З іншого боку було б помилково вважати, що будь-яке уявлення є логічним судженням. Звідси можна установити два типи мислення: мислення-судження, в якому на першому плані процес пізнання; та емоціональне мислення, де на першому плані практичні потреби – потреби почуття та волі [9, с. 74].

Останніми роками широкої популярності набула інформаційна теорія розумової діяльності. Вона часто формулюється як опис розумових дій на рівні елементарних інформаційних процесів. Зміст інформаційної теорії розумової діяльності (наприклад в роботах Саймона і Ньюелла) полягає в наступному. Головною рисою пояснення людського мислення на рівні обробки інформації вважається твердження, що складні процеси розумової діяльності складаються із елементарних процесів маніпулювання символами. У загальному вигляді ці елементарні процеси звичайно описуються так: прочитайте символ, напишіть символ, скопіюйте символ, зітріть символ.

Проблема творчого мислення знайшла своє втілення в роботах американських психологів Халла (Hall) Кельвіна та Ліндсея Гарднера. Творче мислення – це розумова діяльність, результатом якої є відкриття принципово нового рішення тієї чи іншої задачі. Критичне мислення являє собою перевірку запропонованих рішень з метою визначення області їх можливого застосування. Творча розумова діяльність направлена на створення нових ідей, а критичне – виявляє їх недоліки і дефекти. Для ефективного вирішення завдань необхідні обидва види розумової діяльності, хоча використовуються вони окремо: творче мислення є перешкодою для критичного і навпаки.

Якщо людина прагне мислити творчо, вона повинна навчитися надавати своїм думкам повну свободу і не намагатися направити їх певним руслом. Це називається вільним асоціюванням. Людина говорить все, що спадає їй на думку, наскільки б абсурдним це не здавалось. Вільне асоціювання зараз використовується для групового вирішення завдань, цей прийом отримав назву „мозкового штурму”.

Безперечним є зв’язок розумової діяльності та мовлення, обґрунтований у дослідженнях Л.С. Виготського. На сьогодні з урахуванням його досліджень можна стверджувати наступне:

1. Розумова діяльність і мовлення мають різні генетичні корені;
2. Розвиток розумової діяльності та мовлення йде по різних лініях та незалежно один від одного.

Підтвердження цього знаходимо у широко відомих результатах експерименту, суть якого в тому, що на дитину, яка ще не володіє мовленням, були перенесені з відповідними

модифікаціями досліди Келера над шимпанзе. Найбільше теоретичне значення в цих дослідах – доведення незалежності зародків інтелектуальних реакцій від мовлення. Відмічаючи це К. Бюлер пише: "Говорили, що на початку становлення людини стоїть мовлення; можливо, але до нього виникає інструментальне мислення, тобто розуміння механічних з'єднань та придумування механічних засобів для механічних кінцевих цілей [5, с. 16].

В. Штерн першим описав важливу в розвитку дитини подію. За його словами "дитина в цей період робить величезні відкриття у своєму житті. Вона відкриває, що кожна річ має своє ім'я."

Мовленнєве мислення являє собою не природну, натуральну форму поведінки, а форму суспільно-історичну, а тому, вона вирізняється цілим рядом специфічних ознак і закономірностей, які не можуть бути відкритими в натуральних формах розумової діяльності та мовлення.

Щоб уявити найбільш характерні умови розвитку розумової діяльності, її потрібно розглядати на двох умовних етапах. Один етап можна назвати нижчим, інший – вищим. Перехід від одного до іншого етапу буде складати деякий розвиток розумової діяльності, яке відбувається в певний проміжок часу та включати оволодіння деяким навчальним матеріалом.

Однак, було б помилково вважати що будь-яке оволодіння новою дією веде до розвитку розумової діяльності. Так, учень може завчити таблицю множення, не розуміючи тих принципів, на яких базується сама дія множення, але при досить тривалому тренуванні учень досягає значної майстерності в виконанні простих завдань множення. Складається видимість розвитку розумової діяльності учня, ефект "псевдорозвитку". Особливо яскраво він виявляється у випадках необхідності переходу учня до оволодіння іншими, більш високими способами дій. Механічний спосіб дій стає в цьому випадку однією із перешкод на шляху до розвитку розумової діяльності.

Готовність учня до розумової діяльності формується унаслідок включення в навчальний процес педагогічних стимулів ситуації навчання. Розуміння закономірностей процесу розумового розвитку. Вікових особливостей психіки, рівня сформованості умінь і навичок осмислення дійсності школярем веде до створення педагогічних ситуацій, в яких вчитель може сприяти розумовому розвитку, вказати актуальний для вікових особливостей учня напрямок такого розвитку, створити умови найбільш ефективної розумової діяльності школяра.

Стимулом для розвитку розумової діяльності на уроці виступає проблемна ситуація, формування таких завдань, вирішення яких піднімає учня на новий щабель пізнання, формує нові навички, розкриває нові здібності. Але говорити тільки про те, що єдиним стимулюючим чинником розумового розвитку школяра виступають завдання, поставлені на уроці, чи спроектовані для виконання в позаурочний час було б не об'єктивно. Багато важить і атмосфера, в якій розгортається розумова діяльність на уроці, наприклад, ситуації індивідуального, командного чи загального пізнавального пошуку є більш продуктивними для розвитку розумової діяльності, ніж ситуації репродукції знань. Причиною такого стану є процеси пізнання, що відбуваються на уроці при виконанні пошукових завдань, дитина вільно чи мимовільно вчиться застосовувати різні типи мислення, таким чином, формуючи моделі здійснення розумової діяльності.

Таким чином, розвиток розумової діяльності в умовах засвоєння конкретних дій здійснюється в процесі відкриття невідомого в послідовній системі проблемних ситуацій, які являють собою засвоєння (відкриття) принципу дії (закономірності), узагальнення певних зв'язків, які складають зміст загальної закономірності, що лежить в основі принципу дій або принципу пояснення явищ [12, с. 44]. Відповідно, підготовка вчителя має зосереджуватися на розумінні характеру завдань, які сприяють розвитку розумової діяльності, на створенні систем контролю за розвитком розумової діяльності та на формуванні умінь розрізняти розвиток і псевдорозвиток розумової діяльності у становленні кожного учня, використовувати індивідуальний підхід.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Давыдов В.В. Вклад Э.В. Ильенкова в теоретическую психологию.// Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – С. 131-135.

2. Давыдов Ю.Н. Культура-природа-традиция. – М.: Наука, 1978.
3. Каган М.С. Мир общения. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
4. Кондрашова Л.В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов пединститутов к профессиональной деятельности. Дисс. ...докт.пед.наук. – М., 1989. – 363 с.
5. Лисс А.Н. Новый подход к подготовке учителя иностранного языка в Липецком пединституте // Иностранные языки в школе, 1993. – № 3. – С. 48.
6. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. – Т. II. – М.: Педагогика, 1983. – 230 с.
7. Леонтьев А.Н. Понятие отражения и его значение для психологии // Вопросы философии. – 1966. – № 12. – С. 48–56.
8. Макаревич И.Г. Интернет на уроках немецкого языка // Иностранный язык в школе. – № 6. – 2004. – С. 32–38.
9. Пиаже Ж. Природа интеллекта. / Пер. с нем. – М.: Московское акционерное издательское общество, 1927.
10. Педагогічна соціологія / В.Болгаріна та ін. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 144 с.
11. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С.О.Сисоева, А.М.Алексюк, П.М.Воловик та інш.: за ред. С.О.Сисоевої. – К.: ВІПОЛ, 2001 – 502 с.

REFERENCES

1. Davydov, V.V. Vklad, E.V. (1994). Il'enkova v teoreticheskuyu psikhologiyu. // Voprosy psikhologii. [E.V. Ilyenkov's contribution into theoretical psychology. // Questions of psychology.] №1.
2. Davydov, Yu.N. (1978). Kul'tura-priroda-traditsiya. [Culture-nature-tradition.]. Moscow: Nauka.
3. Kagan, M.S. (1988). Mir obshcheniya. [The world of communication.]. Moscow: Politizdat.
4. Kondrashova, L.V. (1989). Teoreticheskie osnovy vospitaniya нравstvenno-psikhologicheskoy gotovnosti studentov pединstitutov k professional'noj deyatel'nosti. [The theoretical basis for the education of moral and psychological readiness of students of pedagogical institutes for professional activities.] Diss. ...dokt.ped.nauk. Moscow.
5. Liss, A.N. (1993). Novyj podkhod k podgotovke uchitelya inostrannogo yazyka v Lipetskom pединstitute // Inostrannye yazyki v shkole. [A new approach to the preparation of a foreign language teacher in the Lipetsk Pedagogical Institute // Foreign languages at school.]. № 3.
6. Leont'ev, A.N. (1983). Izbrannye psikhologicheskies proizvedeniya. [Selected Psychological Works.]: V 2-kh t. T.II. Moscow: Pedagogika.
7. Leont'ev, A.N. (1996). Ponyatie otrazheniya i ego znachenie dlya psikhologii // Voprosy filosofii. [The concept of reflection and its value for psychology // Questions of philosophy.]. № 12.
8. Makarevich, I.G. (2004). Internet na urokakh nemetskogo yazyka // Inostrannyj yazyk v shkole. [Internet at German lessons // Foreign language at school.]. № 6.
9. Piazhe Zh. (1927). Priroda intellekta. [Nature of intelligence] / Per. s nem.. Moscow: Moskovskoe aktsionerное izdatel'skoe obshchestvo.
10. Pedagogichna sotsiologiya. (1998). [Pedagogical sociology] / V.Bolharina ta in. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky.
11. Pedagogichni tekhnologii u neperervnii profesiinii osviti. (2001). [Pedagogical technologies in uninterrupted professional education] / S.O.Sysoieva, A.M.Aleksyuk, P.M.Volovyk ta insh.: za red. S.O.Sysoievoi. – K.: VIPOL.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Божко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, старший викладач кафедри англійської мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: підготовка майбутнього вчителя іноземної мови, педагогічна діагностика, тестовий контроль, аналіз, порівняння, інноваційність, мотиваційна сфера.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Natalia Bozhko – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Instructor, Senior Instructor of the English Language and Methods of Teaching Department of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Scientific interests: preparation of the future foreign language teacher, pedagogical diagnostics, test control, analysis, comparison, innovation, motivational sphere.

УДК 372.881.111.22

HÖRVERSTEHEN IM DEUTSCHUNTERRICHT

Ніна ВОРОНКОВА (Кропивницький, Україна)

e-mail: ninavoronkova@ukr.net

ВОРОНКОВА Ніна. АУДІЮВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про роль аудіювання в навчальному процесі та фактори, які відіграють при цьому важливу роль. Насамперед необхідно тренувати свідоме розуміння мови на слух. Для успішного опрацювання почутого тексту необхідно мати багатий словниковий склад, попередні знання з країнознавства та уявлення про особливості діалектів. Здатність уважно слухати створює основу для подальшої професійної освіти. Тренування слухання сприяє покращенню якості знань з навичок з говоріння, читання письма та перекладу.

Ключові слова: повсякденні ситуації, текст на слух, словниковий склад, проблеми розуміння, сприйняття на слух.